

ESIMENE OSA

I

Kaljuseljakud Jomfrudali sügaviku kohal sinasid kaugenevate joontena sügisõhtu külmiiskes õhus. Nende taga oli taevas nagu leegitsev tuli vere varjundiga seal, kus päike vajus. Äärmisel kaljul seisis karu, tume nagu mägi, ning nuhutas alla lausmaa poole, kus udu lebas järvekeste ja orgude kohal.

Karu pea oli nurgeline ja terav, kael pikk ja kõhn, hõreda, turris karvaga. Viimaseil sügiseil oli temaga olnud nõnda, et ta pääses hilja talvepessa. Kõik, mis ta maha murdis ja ära sõi, aitas vähe. Kindel, loid raskus, mida ta varemail aastail sügise tulles oli keres tundnud, oli visa tulema. Tänavu oli päris hull. Ka pures valu kusa-gil keres ja liha ei maitsenud enam nõnda nagu varemini. Loomadest, mis ta murdis, jäi suurem osa maha, ainult sooja verd, pooleldi tukslevaid südameid ja muud kerget toitu neelas ta alla, ning sellest sai ta söönuks.

Ta polnud ka enam võimeline põtra metsades jälitama. Kere kangestus ja väsis õige ruttu, ja siis see valu seal sügaval sees, mis näris nii kõvasti. Võib-olla oli see tollest ajast, kui inimene paugutas nii vastiku mürinaga põhja pool, Bjørndali metsas. See pauk tungis tema külje sisse, nii et veri voolas, ning näris ja valutas veel kaua aega tagantjärele. Aga kuigi ta ei jõudnud jälitada põtra, oli ta ometi varastanud palju lambaid ja murdnud lehma.

Sel sügisel ajasid inimesed oma loomad liiga vara lauta. Ta oli pidanud julgema paaril korral õhtupimeduses minna päris majade juurde ja lüüa laudauksed sisse, et verd ja toitu leida. Inimesed olid

teda kisa ja hüüetega taga ajanud, aga siis ta oli äianud ühele käpaga, nii et see jäi lebama, ning pärast seda nad teda enam ei jälitanud.

Nii inimesed kui koerad siin all lausmaal olid teistsugused kui põhja pool Bjørndalis, kus ta oli laastanud oma noorusaastail. Seal põhjas olid neil koerad, kes söötsid kohe kallale ja haukusid ning klähvisid, nii et tegi päris segaseks, ja inimesed seal ei hüüdnud ega karjunud, nad tulid nii tasa, et sa ei märganud neid enne, kui nad olid juba päris ligidal, ja siis paukus nii, et käis luust ja lihast läbi, ning keres valutas veel kaua aega tagantjärele. Siin all lausmaakülades pugesis koerad kartlikult inimeste taha varju, ja oli ainult kära, ei mingit paukumist. Ta jääb siia ja läheb öhtul ühe lauda juurde, kui tuled seal all on kustunud.

Kaua seisis karu mustana ja ähvardavana taeva taustal, mis tumenes üha enam, vastu verele ja ööle. Pea oli terav ja kael pikalt rippuv, turris karvaga, – keha oli hiigelsuur, kuid kõhn, õlaluud tungisid teravate nukkidena läbi kasuka.

Vana karu – kiskja karu ...

Samal öhtul olid paikkonna mehed tulnud salgana kiriklasse. Õpetaja, härra Diderich, oli Borglandi koloneli ära olles paikkonna mõjuvõimas isa, ning praegu polnud viimast kodus.

Härra Diderich oli paikkonnas uus, aga juba näidanud, mis laadi mees ta on. Ta teadis nõu inimeste ja loomade haiguste puhul, ja koguduse vaimse käekäigu jaoks oli tal võimas kõneanne, siis pidi ta küll ka karu ja igasugu õnnetuste vastu nõu teadma.

Paljud olid näinud ennet taeva värvuses täna öhtul – see ennustas verd ja õnnetust, jah, üks oli arvanud nägevat leegitsevat, verist mõõka taeval, ning oli veel teisigi, kes arvasid seda näinud olevat.

Nad istusid õpetaja toas ja arutasid raskeid aegu.

Oli röövitud lambaid ja löödud maha lehma.

Ammu enne aega tõid nad sügisel karja koju; aga siis oli sündinud see ennekuulmatu, et laudauksed oli sisse löödud, pilbasteks purustatud, veiseid tapetud ning teised loomad nii ära hirmutatud, et inimesed nende ligi ei pääsenud.

Per Velt, Bjørklandi sulane, oli saanud loomalt säärase hoobi vastu pead, et lamas sellest ajast süngis ja oli nagu arust ära.

See polnud mingi tavaline karu. See oli metsloom, kelle taolist keegi iial polnud näinud, määratu suur, kõhn ja nurgeline – roheliste hiilgavate silmadega – ja hele laik ühel küljel, seda nad olid näinud, ja selline polnud kellegi õige karu.

Nad ootasid õpetaja toas.

Härra Diderich laskis neil oodata. Küllap ta aimas, mida nad tahtsid, ning küllap ta siis pidi enne mõtlema, et võiks esineda, nagu oli sünnis.

Toas oli viimaks vaikseks jäänud. Kaamed ja nõutud, vaatasid nad üksteisele otsa. Mõni ehk mõtles leegitsevale taevamõõgale ja õnnetustele, mis pidid tulema, – teised mõtlesid võib-olla koduteele pimedas, – kas nad ehk kohtavad metslooma. Mõni oli pahane Bjørklandi-taadile, kes oli saanud nad õhtusel ajal siia sõitma.

Kõik nad istusid vist küll mõeldes, et võib-olla just sel hetkel murrab metsloom sisse nende oma lautadesse ja lööb maha loomi endale toiduks.

Ja miks nad olid siia tulnud?

Mis nõu võiski keegi neile selles asjas anda?

Õpetaja oli möödunud pühapäeval kantslist palunud pääsemist kohtumõistmisest ja koletistest. Hääl oli kirikus kõmisenud nagu kõu, – ent kaks päeva hiljem murdis metsloom Bjørklandi lauta sisse.

Mis võis siin õpetaja enam teha?

Nad olid pidanud jahti koerte ja püssidega; aga koerad olid surmahirmul ning püssid roostes, ja keegi polnud mõtelnudki lasta, kui nad karuga kokku sattusid.

Häbi küll, aga nad olid jõleda kisaga jalad selga võtnud, nähes Per Velti karukäpa all rohtu vajuvat. Kui vähemalt Borglandi kolonel oleks kodus. Tema oli ometi julge sõjamees; aga võib-olla ei taha isegi tema säärase koletisega tüli otsida.

Oli ka isesugune asi tegemist teha millegagi, mis polnud päris sellest maailmast, arvasid paljud.

Siis tuli härra Diderich.

Kõik tõusid aupaklikult püsti, ja Bjørklandi-taat pidi sellega esile tulema, mis tal südamel oli.

Õpetaja palus neid istuda; ning jäädes ise seisma, rääkis ta neile jumalasõna kohtumõistmisest ja nuhtluse vitsast ning vagast alistumisest ärapööramatule.

Enamikul neist kadus viimane julgusekübe, kui nad mõtlesid kõigele sellele ärapööramatule pimedal koduteel.

Ainus, kel pärast õpetaja sõnu oli midagi ütelda, oli Bjørklandi-taat.

Tema tahtis kättemaksu koletisele lammaste ja hea mullika eest, kes olid laudas hävitatud, – ja see oli t e m a, kes tuli mõttele, millele ükski teine koosolijaist poleks võinud tulla.

Ta kõhatas ja langetas pea nii sügavale kui sai, sest ta teadis, millist mõju tema ettepanek avaldab, aga kui Jumal nad hätta jättis, polnud teist nõu, siis tuli proovida, kas kurat ja ta abimehed maa peal võisid sellega toime tulla, mida teised ei suutnud.

Ta kõhatas jälle – ja sai öeldud, et kui pole muud nõu, siis tuleb neil põhja pool Bjørndalis järele kuulata, kas ehk sealt saab keegi appi tulla.

Mõni tõstis pead ja püüdis näida vihasena, mõni tõmbus kühmu, nagu ei julgeks ta kellelegi silma vaadata.

Hetk lasus rusuvalt paikkonna kangetel turjadel. Nead, kes kõigis asjus olid nii palju suuremad ja paremad kui metsamehed põhja pool Bjørndalis, pidid saatma sõna tolele rämpsule, et abi paluda!

Aga kui sõnad olid lausunud, oli ometi, nagu hingauksid kõik rinnad kergendatult.

Nüüd, kus sõnad olid kord juba öeldud, oli pahimast üle saadud.

Keegi ei julgenud vastu rääkida.

Aga kes peab sõitma põhja poole?

Ei sobinud saata mõnd sulast või selletaolist, sest rämps oli upsakas, nii et aitas; seda sai hõlpsasti tunda, kui nad teedel mööda kihutasid või harva mõnikord end kirikuuksel näitasid.

Tume mägimets lahutas lausmaa piirkonda Bjørndali asundusest, mägimets, mille lähedusse polnud julgenud minna ükski ristiinimene mäletamata aegadest peale.

Tee Bjørndali viis läbi selle metsa, – mis oli siis selle taga? Oletatavasti jälle ainult mets, ja seal võis ehk keset teed karu kohata. Ja inimesed ise, kes olid nii kõrgid ja vaikivad, viibides all lausmaal; vahest olid nad julmemad kui karu ise, kui sattusid sinna, kus nad elasid. Nii mitu inimiga oli lausmaa rahvas kõnelnud halvustavalt ja kurjasti metsarahvast seal põhjas, et nad hirmusid nüüd omaenda sõnadest.

Keegi ei tulnud mõttelegi, et ta ise peaks sõitma. Keegi ei julgenud nimetada nimesid. Aga – üks pidi see olema.

Siis näitas härra Diderich end paikkonna isana. Kui keegi tuleb küüdimeheks, on tema valmis sõitma hommapäev.

Jäi nõnda, et kes oli lausunud esimesed sõnad, see pidi minema küüdimeheks, ning Bjørklandi-taadil tuli nõustuda.

Lausmaa piirkond oli juba igivanast ajast alalise elanikkonnaga ülesharitud maa.

Nii idas kui läänes olid metsad järjest kaugemale nihutatud.

Algul tungisid karjamaad sisse, siis tekkisid äärmised popsi kohad, ja hiljem levisid avarad heinamaad.

Ainult ojakallastele ja aiatarade äärde, mis talusid üksteisest lahutasid, jäeti lehtpuud selle mälestuseks kasvama, et kord oli seal mets valitsenud.

Kuid mets, tõeline suur laulev mets – see oli vaid nagu viirg kaugel ümber kõikide heinamaade idas ja läänes. Metsatukki, mis seal kaugel taludele kuulusid, sai majapidamiseks üksnes vähe kasutada, pisut palke majade jaoks, kui ehitati juurde, ja siis veel kütteks.

Vanasti polnud metsadel siin sisemaal, merest kaugel mingisugust väärtust. Lausmaal asusid talumehed oma põldude ja heinamaadega, kari laudas. Nad ei jännanud metsatööga ega jahil käimisega. Ja nõnda olid lausmaakülal laienenud metsapinna arvel idas ja läänes, ning lõunas seisis asundus asunduse kõrval.

Kuid on olemas ka suund, mida hüütakse põhjaks, ja põhja pool lausmaad oli mets vanast ajast saadik puutumata jäetud. Tume ja määratu, laulis see oma vana laulu mäeseljakute ja nõlvakute kohal lõpmatuseni põhja poole.

Seal asusid mäevaimud, metshaldjad ja igasugu tondid. Lausmaa elanikud kasutasid põhjapoolset metsa laste hirmutamiseks. See pärast polnud imeks panna, kui lapsed kasvasid üles usus, et kogu maailma kurjus varitseb neid seal. Omajagu tõtt oligi metsaga hirmutamises. Kui karu tuli oma verisele retkele alla lausmaale, siis tuli ta põhja poolt metsadest. Kui hallivatimeeste jõugud kõigile teedele valgusid, nagu oli juhtunud vanal ajal, siis olid nad tulnud põhjast, metsadest ja mägedest. Kui kotkas purjetas üle aasade, röövides lam-baid ja muid väikeloomi, – ta tuli põhjast. Kui kull märatses ahnelt kanakarja kohal, – ta oli põhja poolt. Kui reinuvader luuras varas-tama kõige rasvasemat hane, – tema jäljed osutasid põhja poole. Kui torm käis sügisel ja talvel jäise külmaga üle paikkonna teede ja pal-jaste väljade, oli see kõige hullem, kui seda nimetati põhjatuuleks. Kõik kurjus tuli põhjast – metsadest.

Aga inimesi on mitmesuguseid, ja kuigi lausmaa rahvas kartis metsa, liikus inimesi ometi kõikjal, ning oli neidki, kes elasid põhja pool metsades. Võib-olla olid nad tulnud põhjast, võib-olla läänest või idast, keegi lausmaal ei teadnud seda, nagu ei teatud sedagi, millal nad olid tulnud. See pidi olema mitu, mitu inimiga tagasi.

Aeg oli kulunud, ja seal põhjas oli tekkinud asundus; ning inimesi sealt võis näha kõikjal lausmaa teedel. Kuid nad ei lähenenud üksteisele, nood inimesed metsadest ja inimesed lausmaalt. Veel iial polnud nad sõnagi vahetanud. Lausmaa inimesed läksid metsainimesi kohates nendest kõrgilt mööda, – pidasid neid rämpsuks ja peaaegu hulkureiks, ja neile oli vastumeelt kohata neid õhtusel ajal.

Aastate möödudes olid lausmaa inimesed pidanud harjuma üha sagedamini nägema teedel inimesi põhja poolt. Vanal ajal olevat neil olnud tee läbi metsade lääne poole, teistesse paikkondadesse, kuid see oli vist jäänud unustusse parema tee pärast lõunasse. Nad sõitsid oma kaubaga, nahkade ja muuga, mida nad müüsid arvatavasti

lõuna poole. Juhtus, et nad äritsesid pisut kõige kaugemais asundusis, aga mitte kunagi lähimas suures lausmaakülas. Nad maksid korralikult ega teinud kellelegi kurja. Nende hulgas oli nii pikakasvulisi ja sirgeid mehi, et nad lausmaa elanikel enamasti üle pea vaatasid. Seegi aitas ehk omajagu kaasa, et lausmaa inimesed nende nägemisest vihastasid.

Sedamööda, kuidas põhjapoolsed inimesed lähenesid lausmaa inimestele, immitses üht-teist elust põhja pool rahva sekka. Ent ehkki neid enam päris hulkureiks ei arvatud, ei peetud neist põrmugi lugu. Nad olid m e t s a i n i m e s e d, ja nagu metsa ei usaldatud neidki. Liikusid jutud, et nad pole õiged ristiinimesedki. Neid süüdistati nõiduses, metsikuses ja kaklemises.

II

Hommiikul pärast kokkutulekut kiriklas traavis teel hobune, kaks meest vankris, Borglandist mööda. Nad pöördusid loode suunas ümber Jomfrudali õudse sügaviku mustade kaljujärsakute all ja siirdusid mägitetsa, mis piiras Bjørndali asundust.

Bjørklandi-taat oli kaua tõrkunud ja lootnud, et õpetajagi on ümber mõtelnud; kuid varahommiikul oli kiriklasse toodud sõna Bølt, mis asus paikkonna idaosas, kus karu oli öösel rüüstanud. Õpetaja oli väga vihane ja kiirustas ainult sõitma, nii ruttu kui hobune jõudis. Ta oli paikkonnas uus, ja ehkki ta oli täiel selgusel arvamuse üle, mis käis Bjørndali asunduse ja sealsete inimeste kohta, ei olnud hirm teda veel sel määral vandanud kui paikkonna oma inimesi. Aga tema ja Bjørklandi-taat ei vahetanud teel sõnagi, kui nad Jomfrudali sügaviku kaljude alt läbi sõitsid.

Seal sügavikus asusid ohtlikud ahvatlevad neitsid, ja pimedail õhtuil tõusis sealt nagu keelpillihelid ja laulu. Inimesi, kes olid julgenud asuda sellele teele õhtusel ajal, polnud enam kunagi nähtud. Kaljudes, mis teisel pool tee kohale tõusid, asusid haldjad ja mäevaimude rämps, ja öisel ajal oli seal kohutavat lärmi.

Mägimets Bjørndali ligidal oli sünge, hiigelpuud kohisesid ähvardavalt ja tumedalt. Seal, kus mets harvenes ja avanes väljavaade Bjørndali asundusele, kõrgendikul, kus tee järsult alla viis, peatasid nad hobuse.

Õpetaja kergitas kulme ja Bjørklandi-taat tegi samuti, sest kahvatu sügisepäike paistis nii kaunile asundusele, et kõik kurjus ja süngus, mida sõnad olid väljendanud, kadus samal hetkel.

Õpetaja vaid kõhatas, ja vanamees tema taga vaikis.

Siis sõitsid nad edasi nõlva mööda alla ja pöördusid asunduse esimesse õue – Hamarrbøle.

Kõik vanemad pojad selles talus kandsid mäletamata aegadest saadik nime Ørnulf, aga neid hüüti lihtsalt Ørniks*.

Neid oli alati olnud kaks – vahel kolm, ja oli juhtunud, et koguni neli, keda samaaegselt hüüti Ørniks.

Need kaks, kes tulid lõuna poolt, kohtasid õuel karjatüdrukut, ning see läks sisse nende tulekust teatama.

Ooteaega kasutasid nad ringivaatamiseks.

Nad vaatasid tumedaid palkmaju, mille katusel kasvas lopsakalt rohi, vaatasid metsa nende taga ja kaljujärsakut, mis kerkis metsikuna ja sinisena üles heleda taeva poole – ähvardav-raskena, nagu kavatseks ta kord matta enda alla majad ja inimesed.

See oli vanim Ørn, kes tuli välja rõdule ning jäi seisma – kepiga vanamees.

Õpetaja viipas teda lähemale, kuid Hamarrbø Vana-Ørn jäi rõdule seisma, ei liigutanud jalga ega keppi paigast, ütles vaid, et ah nõnda – õpetaja on siis väljas sõidul.

Õpetaja kortsutas küll pisut laupa, kuid nimetas siis oma asja.

„Nõnda, või karukütti,“ vastas vanamees ainult – ja osutas risti üle paikkonna – otse põhja suunas.

„Vana-Bjørndal,“ lausus ta.

Õpetaja jälgis pilguga kepi suunda, ning seal põhjas, metsa serval, kõrgel, kõrgel üle paikkonna, troonis talu paljude ja suurte majadega, mis olid tumedad nagu mets ise, ainult väike päikesesäratus siin-seal aknaruutudel.

---

* Ørn – kotkas.

Õpetaja ja Bjørklandi-taat olid juba kuulnud sellest talust siin, mida nimetati Gammel-Bjørndaliks*, – ja neil oligi olnud tunne, et selles talus on midagi erilist.

Sealt nad tulidki, nood pikakasvulised mehed, kes ulatusid kõigil üle pea vaatama, ning need olid inimesed t o l l e s t talust, kes sõitsid metsikute mustade hobustega, kes teedel kõigist mööda kihutasid.

Nendes oli väarikust, mida lausmaaelanikud ei arvanud sobivat kellelegi teisele peale suurimate nende endi seast – ammugi mitte inimestele metsaasundusest.

Jutud tapmistest ja kaklemistest ja metsikust käitumisest käisid ka Bjørndali inimeste kohta.

See kõik muutus nüüd nii kummaliselt tühiseks, kui nad istusid siin ja vaatasid talu seal ülal. See lebas nii kindlana ja tugevana nagu ei ükski talu, mida nad tundsid. Nüüd nad võib-olla tajusid, et inimestel sealt võis olla pisut õigustki käituda, nagu nad käitsid.

Ja nõnda tajusid õpetaja ja taat samal hetkel, et oli tühine asi tulla siia karu pärast, ning mõlemal oli veidi halb enesetunne kogu selle laimu pärast, mida nad olid pealt kuulanud ja edasi kandnud.

Küllap sellepärast õpetaja pöörduski taas Vana-Ørni poole küsimusega, kas mujalt pole karukütte saada.

„Oh,“ vastas vanamees venitades, „võõrail tuleb pöörduda sinna üles.“

Õpetaja pani tähele kaht asja selles vastuses. Esiteks seda, et õpetajat nimetati võõraks, – ja teiseks, et kõlas otse seadusena, et võõrail tuli end Vana-Bjørndalil esitleda.

Siis polnud enam midagi ütelda; nad jätsid jumalaga ja sõitsid künkast alla.

All paikkonnas oli rohkem inimeste elukohti, kui nad olid osanud arvata. Need olid küll väikesed, kuid nad möödusid ühest kohast teise järel, ikka majad ja loomad ja inimesed, kes neid imestades vahtisid.

Niisiis ei kolanud karu siin teedel ringi ega olnud paikkond lausa tume mets. Siin oli põllutükke ja niitusid heledate kasesalude vahel, ning lehtpuud varjasid maju.

* Gammel-Bjørndal – Vana-Karuorg.

Üks mõte tärkas õpetajas.

Talle meenus kunagi kuuldu, et üks endine õpetaja oli rääkinud metsainimestele siin rangeid sõnu, et ristiinimestel ei sobi enam kirikus relvi kanda, ning et metsapaikkonna elanikud ei olnud sellest ajast kirikus käinud, välja arvatud siis, kui tuli vastsündinut ristida või kedagi mulda sängitada või laulatada.

See oli trots kiriku vastu – ja kust see trots tuli, seda ta teadis nüüd, ja ta põrnitses üles tumeda talu poole metsaserval.

Ent raev vaibus ruttu.

Siin mõistis ta kohut nende relvameeste üle, ja tuli ometi ise relvaabi paluma.

Parajasti siis, kui ta oli arvanud, et võib talus suurena ja mõjuvõimsana esineda – ebaõnnestus see tal.

Tee läbi paikkonna oli pikem, kui nad olid arvanud, – ja raske ülesmäge sihtkoha poole.

Nad imestasid mõlemad, kuid olid jõudnud üles küngastele ja sõitsid edasi põldude ja aasade vahel. Kõik oli küll juba ammu sisse veetud, kuid kõrs näitas neile, kus oli kasvanud vili ja lina ja kus suvel olid lainetanud helendavad aasad.

Siis tulid nad ikkagi paigal elavate ristiinimeste juurde.

Kõige rohkem imestasid nad võib-olla, kui hobune teekonna lõppedes õuel peatus.

See polnud küll nii avar ja lai õu nagu hilisemal aegadel, aga see oli suur õu juba neil päevil, ja paljud rasked majad heitsid oma laiade seintega varju.

Talus oli vaikne, kummaliselt vaikne ja tühi, oli vahest söögiaeg ja kedagi polnud jalul.

Aga ka vaikival talul on silmad, mis näevad, ja rõdule ilmus noormees. Ta oli heledavereline, päikesest pleekinud juustega ja õige ilusa rõõmsa näoga, kuid silmad olid kummaliselt sinised ja teravad.

Härra Diderich hämmastus.

Ta oli rännanud kaugel ja paljudes kohtades, ja oli näinud palju inimesi oma teel.

See noormees oma pehme nõtke kõnniga, saleda keha ja ilusa püsti peaga meenutas härrasinimesi, keda õpetaja oli kohanud, suuri härrasinimesi.

Ta silmad ei eksinud. Säärased polnud hulkurid.

Poiss silmitses teda uurivalt, arglikult.

Õpetaja viipas ta enda juurde. See oli tal kombeks. Ta ei astunud taludes ringi sõites kunagi vankrist maha, välja arvatud siis, kui oli tegemist surmaga.

Inimestel tuli tulla sinna, kus tema istus, ja seista aukartlikult tema ees.

Ainult suures Borglandis, lausmaa asunduste võimupaigas, vanas aadlimõisas astus ta alandlikult ja naeratades sisse.

Noormees tuli ja seisis, nagu õpetaja soovis, ja õpetaja tahtis rääkida tema isaga, sest ta oli ometi perepoeg?

Jah, ta oli perepoeg, ja ta läks isa kutsuma.

Ta polnud kaua sees, kuid tuli välja üksi. Isa oli ütelnud, et õpetaja võib sisse tulla.

Aga nüüd läks härra Diderich näost punaseks. Ma olen õpetaja, ütles ta, ja mul on vaja sinu isaga rääkida, ütle talle, et mul on kiire.

Siis läks poiss taas sisse, kuid tuli jälle üksi välja. Tal kästud öelda, et ka õpetaja on majas teretunud, ja neis sõnus oli torget.

Õpetaja kulmud kerkisid kõrgele laubale ning ta suu vabises, kui ta tuli vankrist maha ja astus pikal sammul üle õue majja, kuhu poiss talle teed näitas.

Björklandi-taat järgnes imestades.